

**ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПРАЦІВНИКА
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ В АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМАХ
ДЕРЖАВНОЇ ОПІКИ НАД ДІТЬМИ**

У статті обґрунтовано актуальність проблеми формування професійної готовності майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми. Проаналізовано різні підходи науковців щодо визначення суті та структури професійної готовності. Зазначено, що професійна готовність майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах опіки над дітьми – важлива інтегративна якість і стійка особистісна характеристика майбутнього фахівця, що виявляється у його здатності здійснювати ефективну професійну діяльність в альтернативних формах опіки над дітьми і є результатом його професійної підготовки до означеного виду діяльності в закладі вищої освіти. Визначено види, з'ясовано структуру та схарактеризовано компоненти, критерії і показники професійної готовності майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми.

Ключові слова: соціальна сфера, майбутній фахівець, професійна діяльність, готовність, структура готовності, компоненти, критерії, показники.

Zablotskyi A. R.

**PROFESSIONAL READINESS OF FUTURE SOCIAL EMPLOYEE FOR WORK IN
ALTERNATIVE FORMS OF STATE CARE FOR CHILDREN**

The article substantiates the urgency of the problem of forming the professional readiness of the future social worker to work in alternative forms of state custody of children. Different approaches of scientists to determine the nature and structure of professional readiness are analyzed. It is noted that the professional readiness of the future social worker to work in alternative forms of child custody is an important integrative quality and stable personal characteristics of the future specialist, which is manifested in his ability to carry out effective professional activities in alternative forms of child custody and is the result of his training. The specified type of activity in the institution of higher education.

Analyzing the above classifications of structural components of readiness for professional activity, we consider it possible to identify four components (motivational, personal, cognitive and activity) of professional readiness of the future social worker to work in alternative forms of state custody of children.

We believe that the organization of professional training of future social workers to work in alternative forms of state care for children will be effective if the student realizes the importance of knowledge, practical skills and abilities, as an integral part of their professional development; integration of the content of educational, scientific and practical training will be carried out; the application of various (standard and innovative forms and methods) of professional training will be provided; there will be a systematic monitoring of individual achievements of students in the process of their education in higher education institutions.

The types are determined, the structure is clarified and the components, criteria and indicators of professional readiness of the future social worker to work in alternative forms of state custody of children are characterized.

Key words: social sphere, future specialist, professional activity, readiness, readiness structure, components, criteria, indicators.

У непростих життєвих ситуаціях опорою для всіх нужденних стають фахівці соціальної сфери. Однією з найскладніших категорій осіб, з якими вони працюють, є діти, які перебувають в альтернативних формах державної опіки – прийомних чи патронатних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, сім'ях, де діти перебувають під опікою (піклуванням) чи усиновлені. Адже це діти, які в силу об'єктивних чи суб'єктивних обставин залишились без піклування батьків, а негативний життєвий досвід і відсутність можливості жити та виховуватись в умовах рідної сім'ї накладають відбиток насамперед на світосприйняття та поведінку цих дітей [4, с. 91].

Конвенцією ООН про права дитини визначено, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові та розуміння. Саме тому основними засадами державної політики України щодо дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, визнано розвиток альтернативних форм сімейного виховання, виховання означених категорій дітей за принципом родинності, сприяння та заохочення усиновлення, поліпшення матеріально-технічного забезпечення незалежно від форми влаштування та утримання дитини, встановлення мінімальних стандартів умов життя дитини, притягнення до відповідальності тих, хто порушує права дитини, запровадження принципу «гроші ходять за дитиною», створення і ведення банку даних про таких дітей, здійснення невідкладних заходів щодо збереження за ними права на житло, в якому вони проживали. Держава не лише забезпечує пріоритет сімейного виховання, але й створює умови для розвитку цих дітей, надаючи сім'ям, які приймають їх на виховання, матеріальну та соціальну підтримку [8, с. 5]. Ефективність цієї підтримки, а в кінцевому результаті – налагодження нормальної життєдіяльності й забезпечення оптимальних умов соціалізації й розвитку дітей означеної категорії, значною мірою залежить від рівня професійної готовності працівників соціальної сфери, насамперед, соціальних працівників і соціальних педагогів. Саме тому професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми є одним із важливих завдань сучасних вітчизняних закладів вищої освіти [4, с. 92; 5, с. 64].

Питання професійної підготовки, а відтак – професійної готовності фахівців до роботи з різними категоріями осіб часто розглядаються в наукових дослідженнях українських учених (І. Беха, А. Богущ, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Н. Ничкало, Л. Романишиної, В. Свистун, Н. Середи,

М. Сметанського, В. Чайки та ін). Різні аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників (соціальних педагогів) висвітлювали у своїх працях Р. Вайнола, Т. Гордєєва, А. Капська, О. Карпенко, Л. Міщик, Н. Олексюк, В. Поліщук, А. Попова, Л. Романовська, Л. Прудка, С. Харченко та ін. Однак проблема готовності майбутнього фахівця соціальної сфери до професійної діяльності в альтернативних формах державної опіки над дітьми досі не була предметом наукового дослідження. З огляду на вищезазначене, мета статті полягає у формулюванні й обґрунтуванні визначення поняття «професійна готовність майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми», а також її структури і критеріїв.

Робота фахівця соціальної сфери в альтернативних формах державної опіки – це специфічна діяльність фахівця, спрямована на створення необхідних умов для всебічного розвитку дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [4, с. 93]. Задля цього фахівець покликаний вирішувати такі завдання: налагоджувати позитивно спрямовану життєдіяльність сім'ї, яка взяла під опіку дитину; забезпечувати ефективне використання наявних ресурсів для оптимальної та швидкої взаємної адаптації сім'ї та дитини, яка перебуває під опікою; надавати допомогу батькам у мобілізації власних ресурсів сім'ї задля попередження чи вирішення проблем, пов'язаних із цією дитиною у майбутньому; забезпечувати партнерські стосунки між сім'єю, соціальними службами, іншими державними й недержавними установами та організаціями для комплексного забезпечення прав дитини, яка перебуває під опікою [1, с. 13; 5, с. 67].

Організація соціальним працівником (соціальним педагогом) життєдіяльності дитини, яка перебуває під опікою в умовах однієї з альтернативних форм полягає у виконанні наступних функцій: економічної (передбачає допомогу в забезпеченні економічної самостійності прийомних батьків); соціальної (орієнтує дитину, яка перебуває під опікою, на налагодження стосунків з оточенням, створення майбутньої сім'ї на прикладі прийомних батьків); соціально-педагогічної (включає педагогічне керівництво процесом адаптації дитини в умовах нової сім'ї, його корекцію на основі індивідуального й групового навчання та виховання, розвиток умінь і навичок поведінки); дозвіллевої (передбачає організацію спільного раціонального дозвілля дитини і батьків); емоційної (сприяє отриманню дитиною в новій сім'ї психологічного захисту та відчуття комфорту); духовного збагачення (включає духовний розвиток дитини спільно з рештою членів сім'ї, їх духовне взаємозбагачення) [1, с. 15; 4, с. 95].

Робота соціального працівника (соціального педагога) в альтернативних формах державної опіки регламентується: основним нормативно-правовим актом, що визначає організаційні та правові засади надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги – Законом України «Про соціальні послуги», введеним в дію з 1 січня 2020 року; кваліфікаційними характеристиками соціального працівника (соціального педагога); його посадовими обов'язками та професійними ролями. Зміст цієї роботи вимагає наявності у фахівця спеціальних знань з теорії та практики соціальної (соціально-педагогічної) роботи, володіння методами, прийомами, технологіями соціальної (соціально-педагогічної) роботи, а також сформованого комплексу професійно важливих якостей, серед яких основними є:

психологічні якості (професійна самосвідомість, психічні та інтелектуальні якості); морально-етичні та вольові якості (делікатність, тактовність, емпатійність, уважність, терплячість, терпимість, витримка, гуманність, чесність, етична поведінка, висока духовна культура, моральність, об'єктивність і справедливість, моральна чистота, конфіденційність, порядність, відповідальність, емоційно-позитивне ставлення до людей); професійно-операційні якості (теоретичні та практичні професійні знання, організаторсько-комунікативні здібності тощо) [6, с. 143–144].

На основі аналізу наукової літератури можемо констатувати, що поняття «професійна готовність», незважаючи на його широку вживаність, не має однозначного трактування. Виявлено, що вченими виділено кілька основних підходів до розуміння професійної готовності, а саме:

– особистісний (професійна готовність виступає цілісним особистісним утворенням, яке інтегрує сукупність внутрішніх суб'єктивних чинників окремої діяльності та досліджується переважно в контексті професійної підготовки до неї);

– особистісно-діяльнісний (професійна готовність трактується як прояв усіх граней особистості, які забезпечують можливість ефективно виконувати професійні функції);

– психічно-функційний (професійна готовність є тим психічним станом особистості, що визначає потенційну активізацію психічних функцій під час майбутньої професійної діяльності);

– результативно-діяльнісний (професійна готовність є результатом процесу професійної підготовки);

– акмеологічний (професійна готовність тлумачиться, виходячи із самосприйняття людиною діяльності та свого місця в ній) [3, с. 211; 10, с. 338].

Поряд із цим зазначимо, що більшість авторів сходяться у тому, що професійна готовність є цілісним утворенням, яке має динамічну структуру та розглядається як: активний стан особистості, що спонукає її до дії; наслідок діяльності; настанова на виконання професійних завдань та передумова до цілеспрямованої діяльності [7, с. 8-9].

Погоджуємось із А. Тарновською, яка зазначає, що готовність особистості до професійної діяльності є вагомою передумовою її цілеспрямованості, регулювання, стійкості та ефективності. На думку вченої, професійна готовність є цілісним утворенням у структурі особистості, включаючи її погляди, ставлення, почуття, вольові та емоційні якості, переконання, знання, навички, вміння, установки, і допомагає людині успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати особисті якості, знання, досвід, зберігати самоконтроль та перебудовувати свою діяльність при появі несподіваних перешкод [11, с. 4]. Як зазначає Л. Гусак, головною особливістю готовності до професійної діяльності є її інтегративний характер, що виявляється в узгодженості основних компонентів особистості професіонала, упорядкованості внутрішніх структур, а також у стійкості та стабільності їхнього функціонування [3, с. 212].

Враховуючи результати проведеного теоретичного аналізу поняття «професійна готовність», вважаємо, що професійна готовність майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах опіки над дітьми – це важлива інтегративна якість і стійка особистісна характеристика майбутнього фахівця, що виявляється у його здатності здійснювати ефективну професійну діяльність в альтернативних формах опіки над дітьми і є результатом

його професійної підготовки до означеного виду діяльності в закладі вищої освіти.

На думку П. Горностая, поняття «професійна готовність» відображає загальну (психологічну і фізичну) готовність людини до професійної діяльності, яка може бути як короткотривалою (тимчасовою, ситуативною), так і довготривалою (відносно стабільною) [2, с. 12]. Вчений зазначає, що короткотривала професійна готовність являє собою особливий стан фахівця, що характеризується наявністю на даний період часу (від дня до кількох днів) здатністю до виконання конкретних професійних завдань та мотивацією щодо їх виконання (включає в себе різного роду установки на усвідомлення завдання, моделі майбутньої поведінки, визначення спеціальних засобів діяльності, оцінку власних можливостей у їх співвідношенні з майбутніми труднощами та необхідністю досягнення певного результату). Короткотривала професійна готовність супроводжується актуалізацією, пристосуванням усіх сил, створенням психологічних можливостей для успішних дій у даний момент – це динамічний, цілісний стан особистості, внутрішній настрій на певну поведінку, мобілізація всіх сил на активні та доцільні дії. Позитивними рисами короткотривалої готовності є: відносна стійкість, відповідність структури оптимальним умовам досягнення цілі, дієвість впливу на процес діяльності. У короткотривалій (тимчасовій, ситуативній) професійній готовності П. Горностай виділяє такі складові: мотиваційну (мотивація на виконання безпосередніх професійних завдань); орієнтаційну (знання і уявлення про особливості та умови поточної діяльності, вирішуваних у ній завдань, вимог, які вона висуває до особистості тощо); операційну (актуальна можливість до реалізації наявних вмінь і навичок, необхідних для вирішення професійних завдань); оцінювальну (адекватна самооцінка своїх можливостей щодо вирішення поставлених задач); емоційну (оптимальний рівень ситуативної тривожності, позитивна настроєність на вирішення професійних завдань, зібраність, впевненість у своїх силах та ін.) [2, с. 10-15].

Що стосується довготривалої (відносно стабільної) професійної готовності, то вона формується впродовж усього часу професійної підготовки майбутнього фахівця, а інколи і впродовж безпосередньої професійної діяльності, характеризує його потенційну здатність до виконання різних завдань і являє собою систему знань і властивостей особистості, її досвіду, усвідомлення нею ролі професії в суспільстві, а також соціальну відповідальність й уміння самостійно і творчо вирішувати професійні завдання. У довготривалій професійній готовності фахівця вчений виділяє дві складові:

– особистісну (включає: моральну готовність (усвідомлення обов'язку, відповідальності, безпеки для власного життя, соціального та особистісного сенсу професійної діяльності, активна життєва позиція, самокритичність, потреба у професійному самовдосконаленні); вольову готовність (впевненість у собі, зібраність, організованість, сміливість, рішучість, самоконтроль, витримка, готовність до ризику); комунікативну готовність (наявність загальних та професійних комунікативних якостей: комунікабельності, переконливості, володіння професійною мовою, вміння віддавати чіткі команди, повага до колег, готовність до взаємодопомоги та ін.); загальну психологічну готовність (оптимальний рівень особистісної тривожності; розвинені здібності саморегуляції

здібності до планування, моделювання, програмування, оцінки результатів діяльності; сформовані інтелектуальні якості тощо);

- функційну (охоплює: мотиваційну готовність (відданість професії, переконання в її важливості, потреба у самовдосконаленні та успішному вирішенні професійних завдань, бажання досягти успіху тощо); когнітивну готовність (знання професійних обов'язків, функцій, оцінка їх суспільної значущості, знання способів, методів, засобів вирішення професійних завдань, усвідомлення власних можливостей, здібностей, знання особливостей та ймовірних змін у службовій діяльності тощо); креативну готовність (здатність генерувати ідеї, гнучкість розуму тощо); орієнтаційну готовність (знання і уявлення про особливості й умови професійної діяльності, її вимоги до особистості); операційну готовність (наявність вмінь і навичок, необхідних для вирішення професійних завдань, володіння способами і прийомами професійної діяльності, здатність до моделювання своєї діяльності); оцінювальну готовність (адекватна самооцінка своєї професійної готовності і відповідності результатів вирішення професійних завдань визначеним вимогам) [2, с. 16-18].

Ми поділяємо думку вченого про те, що професійна готовність має психологічне та фізичне підґрунтя, проте, виходячи із зазначеного, вважаємо за логічне доповнити ряд означених вченим видів готовності науково-теоретичною та практичною готовністю. Отже, у нашому дослідженні ми розрізняємо психологічну, науково-теоретичну, практичну та фізичну готовності майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах опіки над дітьми [4, с. 98].

Вважаємо, що зміст психологічної готовності фахівця соціальної сфери до професійної діяльності складають його інтелектуальні, емоційні та вольові властивості, професійно-моральні переконання, потреби, звички, знання, вміння і навички, а також професійні здібності. Науково-теоретичну готовність визначаємо як наявність у майбутнього фахівця достатнього обсягу загальнонаукових, загальнопрофесійних, професійно спрямованих, соціальних, психологічних та інших знань, необхідних для компетентної діяльності, а також володіння методами постійного збагачення знань. Практичну готовність, на наш погляд, становлять сформовані у майбутнього працівника соціальної сфери на належному рівні практико орієнтовані знання, вміння і навички, уміння планувати та організувати роботу, уміння застосовувати раніше набуті знання, уміння та навички на практиці, а також усвідомлення ним необхідності формування нових умінь та навичок і володіння відповідними методами. Щодо фізичної готовності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми, то її зміст визначаємо як професійну працездатність та відповідність його фізичного розвитку й стану здоров'я вимогам конкретної діяльності [9, с. 86; 13].

Вважаємо, що у дослідженні професійної готовності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми особливої уваги заслуговує характеристика її структури. Як і на визначення самого поняття «професійна готовність», так і на її структурні елементи, в науковців є різні погляди. Вони виділяють від чотирьох компонентів (мотиваційний (включає відповідальність за вирішення проблеми чи виконання задачі); орієнтаційний (охоплює знання про особливості та умови діяльності, вимоги до неї); операційний (демонструє володіння способами та методами

діяльності, необхідними знаннями, навичками та уміннями); оціночний (відображає оцінку готовності та відповідності процесу розв'язання задачі оптимальним зразкам)) до шести (мотиваційний (включає професійні установки, інтереси, прагнення займатися професійною діяльністю); орієнтаційний (охоплює професійну етику, професійні ідеали, погляди, принципи, переконання та готовність діяти відповідно до них); пізнавально-оперативний (відображає професійну спрямованість уваги, уявлень, сприймання, пам'яті, педагогічне мислення, педагогічні здібності, знання, дії, операції і заходи, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності); емоційно-вольовий (включає почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності: емоційний тонус, емоційна сприйнятливність, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль); психофізіологічний (відображає впевненість у власних силах, прагнення до кінця доводити розпочату справу, здатність керувати своєю поведінкою і поведінкою інших, професійну працездатність, активність, саморегуляцію, урівноваженість, витримку, мобільність); оцінюючий (передбачає самооцінку професійної підготовки і відповідність процесу розв'язання професійних завдань оптимальним зразкам) і навіть дев'яти (мотиваційний (включає відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку); змістовий (відображає систему теоретичних і емпіричних знань з соціології, педагогіки, психології); діяльнісно-технологічний (визначає найбільш значущі групи умінь, необхідних для професійної діяльності), технологічний (демонструє володіння методикою організації й проведення різних видів та форм соціальної (соціально-педагогічної) роботи), креативний (сприяє пошуку різних варіантів вирішення проблеми, творчому підходу до розв'язання поставлених завдань); рефлексивний (передбачає самоконтроль, самообілізацію, уміння управляти діями); пізнавальний (забезпечує знання й уявлення про особливості та умови професійної діяльності, її вимоги до особистості), когнітивний (відображає загальну теоретичну підготовку), операційний (включає володіння способами та прийомами діяльності, необхідними компетентностями)) [3, с. 214; 7, с. 9; 8, с. 10; 12].

Аналізуючи наведені класифікації структурних компонентів готовності до професійної діяльності, вважаємо за можливе виділити чотири компоненти (мотиваційний, особистісний, когнітивний та діяльнісний) професійної готовності майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми. Така порівняно невелика кількість компонентів професійної готовності зумовлюється нашою позицією щодо того, що компоненти професійної готовності, як і критерії та показники для визначення рівня їх сформованості, повинні бути нечисленними, зрозумілими та доступними для розуміння усіма учасниками процесу професійної підготовки [3, с. 215].

Мотиваційний компонент готовності передбачає наявність мотивів, потреб, прагнень до успішної діяльності, відповідальності за вирішення проблем, почуття обов'язку, а також позитивного ставлення до професійної діяльності та бажання поглиблювати власні знання і вдосконалювати професійні якості. Вважаємо, що мотиваційний компонент включає зовнішню мотивацію (отримання визнання, нагороди, уникнення невдач) та внутрішню (діяльність, зорієнтовану на процес пізнання та його результат). Критерієм визначення рівня

сформованості мотиваційного компоненту є мотиваційні тенденції у сфері соціальної (соціально-педагогічної) роботи. Показниками сформованості цього компоненту є наявність пізнавальних мотивів і налаштування на результативну діяльність й на досягнення професійної мети [10, с. 339].

Особистісний компонент відображає професійно значущі для фахівця соціальної сфери особистісні якості, наявність рефлексивних здібностей, адекватність самооцінки власної діяльності, забезпечення аналітичного контролю, самоконтролю, саморозвитку, саморефлексії, педагогічної рефлексії, самовдосконалення та прогнозування власної діяльності. Критеріями визначення рівня сформованості особистісного компоненту є психічні та індивідуальні властивості майбутнього фахівця, необхідні йому для роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми та рефлексія. Показниками сформованості названого компоненту є наявність особистісних і професійних якостей майбутнього працівника соціальної сфери [10, с. 340].

Когнітивний компонент відображає теоретичні знання здобувача вищої освіти у галузі майбутньої професійної діяльності, розуміння себе як суб'єкта професійної діяльності, передумови та функції успішної самореалізації в обраній галузі, навички самоосвіти та самовиховання, і засобів досягнення мети, уміння швидко й адекватно орієнтуватися в численних і різномірних ситуаціях й аналізувати ймовірні зміни ситуації. Критерієм визначення рівня сформованості когнітивного компоненту є професійна обізнаність у сфері соціальної (соціально-педагогічної) роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Показниками сформованості когнітивного компоненту виступають рівень засвоєння галузевих понять, застосування отриманих знань при вирішенні професійних питань, володіння методами та формами реалізації майбутньої професійної діяльності; науковість [3, с. 214].

Діяльнісний компонент готовності характеризує володіння студентом системою умінь та навичок необхідних для здійснення успішної професійної діяльності в майбутньому, вміння самостійно визначати направленість фахової самоосвіти, наявність елементів самовиховання, сформованість вміння планувати програму професійного самовдосконалення. Критерієм визначення рівня сформованості діяльнісного компоненту є наявність умінь і навичок соціальної (соціально-педагогічної) роботи. До показників сформованості діяльнісного компоненту відносимо критичне мислення, наявність знань, умінь і навичок для ефективної самостійної роботи, систематизації, оцінки та реалізації опрацьованого матеріалу, наявність соціального досвіду, отриманого студентом у результаті актуалізації певних знань у значущій для нього (тобто професійній) діяльності [3, с. 214; 12].

Аналізуючи підходи дослідників до характеристики компонентів готовності до професійної діяльності, варто зазначити, що більшість науковців визначають мотиваційний компонент як системотвірний у структурі готовності. На наш погляд, це є доречним, оскільки саме цей компонент допомагає набути майбутньому працівнику соціальної сфери необхідного рівня професіоналізму.

Спираючись на визначені вище критерії готовності, а також відповідні їм показники, нами окреслено рівні сформованості професійної готовності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми: репродуктивний (низький), продуктивний (середній) і творчий (високий).

За наявності репродуктивного (низького) рівня здобувач вищої освіти не може самостійно проектувати професійну діяльність, проте застосовує традиційні форми і методи соціальної (соціально-педагогічної) роботи. Його дії є непослідовними та нелогічними. Розв'язання професійних ситуацій відбувається шляхом спроб та помилок. Особливістю означеного рівня готовності є відсутність у студента навичок трансформації вивченої інформації до професійних потреб (у нашому випадку – соціальної (соціально-педагогічної) роботи з дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування). Досягнення майбутнім фахівцем позитивного результату професійної діяльності можливе за умови співпраці з досвідченими фахівцями, наслідування їх, використання опрацьованих іншими алгоритмів і підказок [6, с. 146].

Продуктивний (середній) рівень характеризується здатністю здобувача вищої освіти самостійно проектувати діяльність та застосовувати традиційні форми і методи соціальної (соціально-педагогічної) роботи. Студент володіє достатньо сформованою системою науково-психологічних знань, норм, цінностей, умінь, навичок аналітичного та конструктивного характеру, оригінально вирішує професійні завдання, подальший хід своїх дій здійснює з урахуванням як набутого досвіду, так і спроектованого цілями трудового процесу майбутнього. Продуктивний рівень готовності дозволяє майбутньому фахівцеві адаптувати отримані знання до певного виду діяльності та певної категорії осіб. Цьому рівневі професійної готовності відповідають послідовність і логічність дій [10, с. 343].

Творчому (високому) рівню професійної готовності відповідає виражена професійна спрямованість особистості майбутнього фахівця соціальної сфери, добре розвинене аналітичне, прогностичне, конструктивне, виконавче уміння, здатність оригінально і продуктивно розв'язувати професійні проблеми і завдання, шукати нові підходи, методи і техніки роботи, застосовувати інноваційні форми та методи роботи. Дії здобувача вищої освіти є послідовними, логічними та цілеспрямованими [10, с. 344].

Формування у майбутнього працівника соціальної сфери професійної готовності до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми відбувається у спеціально організованій діяльності, яка повинна охоплювати всі аспекти майбутньої професії працівника соціальної сфери: навчальній, виховній, волонтерській, науковій. Так, наприклад, напрямками наукових досліджень майбутнього соціального працівника (соціального педагога) є дослідження у сфері соціальних наук (теорія соціальної роботи, соціальна педагогіка, соціологія тощо), міждисциплінарні дослідження (терапія, реабілітація, корекція), психолого-педагогічні дослідження (діагностика, психологічні засади, педагогічні умови), методичні дослідження (технології, форми та методи роботи) [8, с.13; 11, с. 15].

На формування мотиваційного, особистісного, когнітивного та діяльнісного компонентів професійної готовності майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми впливають внутрішні (суб'єктивні характеристики особистості майбутнього фахівця; його адаптованість до навчального процесу та специфіки майбутньої професії; соціально-професійна активність; потреба в реалізації свого потенціалу) та зовнішні чинники (соціально-економічні умови, що виступають як

об'єктивні обставини процесу професійного становлення; організація навчальної діяльності; провідна навчально-професійна та професійна діяльність) [2, с. 58].

Вважаємо, що організація фахової підготовки майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми буде ефективною, якщо студент усвідомлюватиме важливість наявності знань, сформованості практичних умінь і навичок, як невід'ємної складової їх професійного становлення; здійснюватиметься інтеграція змісту навчальної, наукової та практичної підготовки; забезпечуватиметься застосування різноманітних (стандартних та інноваційних форм і методів) професійної підготовки; відбуватиметься систематичний моніторинг індивідуальних досягнень студентів у процесі їхнього навчання в закладах вищої освіти.

Висновки. Отже, професійна готовність майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах опіки над дітьми – це важлива інтегративна якість і стійка особистісна характеристика майбутнього фахівця, що виявляється у його здатності здійснювати ефективну професійну діяльність в альтернативних формах опіки над дітьми і є результатом його професійної підготовки до означеного виду діяльності в закладі вищої освіти. Вона має складну структуру (складається з мотиваційного, особистісного, когнітивного та діяльнісного компонентів), а її формування залежить від низки внутрішніх і зовнішніх чинників. Професійна готовність майбутнього фахівця є запорукою результативності виконання ним своїх професійних обов'язків і налагодження нормального функціонування альтернативних форм державної опіки над дітьми.

Перспективи подальшого дослідження. Презентовані у публікації результати дослідження змісту та структури професійної готовності майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми не вичерпують усіх аспектів означеної проблеми. Перспективи подальшого її вивчення ми вбачаємо у дослідженні діагностичного інструментарію для вивчення рівнів сформованості професійної готовності майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Ціннісна система у розвитку особистості. *Вісник Полтавського державного педагогічного інституту ім. В. Г. Короленка*: зб. наук. праць. Полтава, 1999. Вип. 1 (5). С. 13–20.
2. Горностаєв П. П. Формирование психологической готовности старшеклассников к педагогической деятельности: автореф. дисс... канд. психол. наук: спец. 19.00.07. Київ, 1988. 149 с.
3. Гусак Л. Є. Структура і критерії готовності майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. 2013. № 2. С. 211–215.
4. Капська А., Олексюк Н., Калаур С., Фалинська З. Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2010. 304 с.
5. Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника: навч.-метод. посіб. Київ: ДЦССМ, 2004. 164 с.

6. Матвійчук Т. В. Особливості формування професійної компетентності майбутнього соціального працівника. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Хмельницький : ХІСТ Університету «Україна», 2012. С. 143–147.

7. Прудка Л. Обґрунтування формування інтегративної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2013. 24 с.

8. Різник В. В. Формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2010. 20 с.

9. Стасюк В. Д. Структура компонентів професійної готовності майбутнього економіста в економічній освіті. *Наука і освіта*. 2003. № 1. С. 86-88.

10. Султанова Л. Ю. Готовність студентів психолого-педагогічних факультетів до науково-дослідної роботи. *Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології*: зб. наук. праць; За ред. Н.Г. Ничкало. Харків: НТУ «ХП», 2007. С. 338–343.

11. Тарновская А. С. Формирование психологической готовности студентов университета к педагогической деятельности в школе: автореф. дис. ...канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / НИИ психологии УССР. Київ, 1991. 20 с.

12. Чорна Н. Б. Сутність та структура готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/ped-1-2012/192-196.pdf>.

REFERENCES

1. Beh I. I. (1999). Tsinnisna sistema u rozvitku osobistosti. *Visnik Poltavskogo derzavnogho pedagogichnogo institute im.V.G.Korolenka*: zb. nauk. prats. Poltava. Vip. 1 (5). 13-20.

2. Gornostay P. P. (1988). Formirovanie psychologicheskoy gotovnosti starsheklasnikovk pedagogicheskoy deyatelnosti:avtoref. diss...kand. psihol. nauk: spets. 19.00.07. K. 149 s.

3. Husak L. E. (2013). Struktura i kriterii gotovnosti maibutnih ychiteliv do asotsiativnogo navchannya inozemnih mov uchniv pochatkovoї shkoly. *Naukovi zapiski Ternopilskogo natsionalnogo pedagogichnogo universitetu smeni Volodimira Gnatiyka*. Seriya: Pedagogika. № 2. S. 211–215.

4. Kapska A., Oleksiuk N., Kalaur S., Falinska Z. (2010). Sotsialno-pedagogichna robota z problemnimi simjami:navchalno-metod.posibn.Ternopil, Aston. 304 s.

5. Karpenko O. G. (2004). Profesiynne stanovlennya sotsialnogo pratsivnika: navch.-metod.posibn.K.: DTSSM. 164 s.

6. Matviychuk T. V. (2012). Osoblivosti formuvannya profesijnoji kompetentnosti maibutnogo sotsialnogo pratsivnika. *Aktualni problem pidgotovki fahivtsiv sotsialnoji sferi: tezi dopovidey Mijnarodnoi naukovo praktichnoi konferentsii*. Chmelnitskyi: CIST universitetu «Ukraina». S. 143-147.

7. Prudka L. (2013). Obgruntuvannya formuvannya integrativnoi gotovnosti maybutnih sotsialnih pratsivnikiv do profesiynoi diyalnosti : avtoref. diss...kand. pedagog. nauk: spets. 13.00.04 «Teoriya i metodika profesiynoji osviti». K. 24 s.

8. Riznyk V. V. (2010). Formuvannja ghotovnosti majbutnikh fakhivciv ekonomichnykh specialnostej do profesijnoji dijalnosti u procesi vyvchennja specialnykh dyscyplin: avtoref. dys....kand. ped. nauk: 13.00.04. Kyjiv. 20 s.

9. Stasjuk V. D. (2003). Struktura komponentiv profesijnoji ghotovnosti majbutnjogho ekonomista v ekonomichnij osviti. Nauka i osvita. № 1. 86-88.

10. Sultanova L. Ju. (2007). Ghotovnistj studentiv psykologho-pedagoghichnykh fakulitetiv do naukovo-doslidnoji roboty. Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku pedagoghichnoji osvity: pedagoghichna majsternistj, tvorchistj, tekhnologhiji: Zb. nauk. pracj; Za red. N.Gh. Nychkalo. Kharkiv: NTU «KhPI». 338-343.

11. Tarnovskaya A. S. (1991). Formirovanie psychologicheskoy gotovnosti studentov universiteta k pedagogicheskoi diatelnosti v shkole : avtoref. diss...kand. psihol. nauk: spets. 19.00.07.NII psichologii USSR K. 20 s.

12. Chorna N. B. Sutnistj ta struktura ghotovnosti do profesijnogho samorozvytku majbutnikh uchyteliv mystecjkykh specialnostej [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/ped-1-2012/192-196.pdf>

zablocka72@ukr.net

Рецензент: д. пед. н., професор Олексюк Н. С.